

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА СПАДЩИНА: НОВІ ВІДКРИТТЯ

Обов'язкова дисципліна: Аспірантура, 1-й курс, 1-2 семестри,
музикознавці.

19.03.2020

Семінар 7. Світська музична спадщина литовсько-польської доби (друга половина XIV – XV століть). 19.4.

План.

1. Руські музиканти при дворі польського короля Владислава II Ягайла.
2. Руська версія походження пісні Bogurodzica 1408 року.
3. Мандрівні руські музиканти та йокулятори при дворі угорського короля Владислава II Ягелончика, у Кракові та на службі волинського князя Свидригайла.
4. Музика та музиканти на з'їзді європейських монархів у Луцьку в 1429 році (реконструкція).
5. Музика та музиканти у касових книгах Львова.
6. Окремі свідчення щодо музичної культури на українських теренах.

Рекомендована література

Кузьмінський І. Руські придворні музиканти польського короля Владислава II Ягайла та Великих князів литовських. *Студії мистецтвознавчі*. №3(59). 2017. С. 25-30.

Кузьмінський І. Музика та музиканти на з'їзді європейських монархів у Луцьку у 1429 році (реконструкція). *Українська музика*. № 3. 2018. С. 5-12.

Кузьмінський І. Музична культура в житті київських воєвод та губернаторів (XV–XVIII століття). *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. № 41. 2018. С. 150-166.

Кузьмінський І. Середньовічна музична культура Перемишля, Перемишльської та Сяноцької земель. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. № 39. 2017. С. 132-141.

Кузьмінський І. Середньовічні музичні інструменти на фресці Вознесенської церкви села Лужани, найдавнішого храму української Буковини. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. №2 (11). 2018. С. 34-45.

Мазепа Л., Мазепа Т. *Шлях до Музичної Академії у Львові: в 2-х т. Том I. Від доби міських музикантів до Консерваторії [поч. XV ст. – до 1939 р.]*. Львів: Сполом, 2003. 287 с.

Kuzminskyi I. History of the origin of the "Bogurodzica" song (a musical monument of 1407). *Lietuvos muzikologija*. Nr. 18. 2017. P. 147-161.

Додаткова література

Гудавичюс Э. *История Литвы. Т. 1: С древнейших времен до 1569 года*. Москва: BALTRUS, 2005.

Щурат В. *Грунвальдська пісня (Bogurodzica dzewicza)*. Памятка западно-руської літератури XIV в. Жовква, 1906.

Baines A. *The Oxford companion to musical instruments*. Oxford; New York : Oxford University Press, 1992. 404 p.

26.03.2020

Тема 7. Професійні музиканти, музичні капели, музичні інструменти та церковно-музичні реформи в Україні (XVI – XVIII століття).

7.1 Світські музиканти у міському та сільському середовищі

У ранньомодерний період українські терени входили до складу різних держав і військово-політичних союзів, де музична культура розвивалася у власний спосіб. Вкрай важливо простежити розвиток музичної культури на цих теренах відокремлено, аби визначити спільні й відмінні риси. Такий методологічний підхід допоможе уникнути підмін, міфів і необґрунтованих уявлень про історичне минуле української музичної культури.

Музиканти на службі міст. Одне з найінформативніших джерел про музик, які перебували на службі міської громади **Львова** – «Касові міські книги». Чи не єдиним дослідником музичних сюжетів з цього джерела був львівський музиколог Лешек Мазепа, який ретельно дослідив десятки рукописів XV – XVIII ст. Проте лише невелика частина його робіт на цю тему була опублікована. Наявність у середньовічному місті міських трубачів і барабанщиків було закріплено спеціальним привілеєм, але не кожному місту давали такий документ. У «Касових міських книгах» зафіксовані регулярні виплати трубачам і барабанщикам, описано їхню участь у міських святкуваннях, релігійних процесіях, урочистих зустрічах поважних осіб. Міські музиканти чатували на вежах міського муру під час цілодобової варти, грали на ратушній вежі. Регулярні виплати з каси міста також отримували органіст, помічник органіста й кантор зі школярами-співаками з місцевого кафедрального костелу. Спочатку ці виплати зафіксовані виключно за «рорати» на ранкових богослужіннях Адвенту (напередодні Різдва), а згодом до них додалися виплати з інших нагод, а саме, за Великодні урочистості, за святкування з приводу виборів короля, за виконання реквіємів (заупокійних мес), за публічні зустрічі гостей міста тощо.

Міські та сільські музиканти. Імовірно, в усіх містах ранньомодерної України діяли професійні музиканти. Більшість їхніх імен виявляємо, досліджуючи актові й фінансово-облікові документи. Найчастіше музиканти ідентифікуються завдяки їхнім прізвишкам, пов'язаним з їхньою професійною діяльністю: скрипкарі, дударі, гудки, трубачі, бобенники та ін. Починаючи з кін. XVI ст. в актових документах фіксують нові форми професійних корпорацій музикантів – братства й цехи. Перший привілей для професійної корпорації було надано львівським музикам. На початку XVII ст. такий самий

документ отримали музиканти Острога. Із серед. XVII ст. міським музикам було надано ряд універсалів козацькою владою Гетьманщини. У джерелах XVIII ст. зафіксовано повідомлення про музик із невеликих містечок, які вступали в колективні професійні цехи. У документах про функціонування музичних корпорацій роз'яснено особливості їхньої професійної діяльності – музичний інструментарій, місця праці, питання економічного життя, суспільні обов'язки, способи внутрішньої організації та особливості взаємин з іншими музикантами тощо.

Музичне повсякдення. Різного роду історичні джерела (судові документи, свідчення мандрівників) фіксують наявність музичних інструментів у селян, міщан, шляхтичів, навіть слуг. Зафіксовано повідомлення про співи й танці місцевих мешканців, святкування весіль, іменин, участь у різного роду обрядах, пов'язаних із музикою, тощо.

Рекомендована література

Кузьмінський І. Князівські музичні капели та музичні професійні об'єднання у містах острозької ординації у ранньомодерний час. *Київське музикознавство*. 2017. № 55. С. 10-22.

Кузьмінський І. Музична культура в житті київських воєвод та губернаторів (XV – XVIII століття). *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. № 41. 2018. С. 150-166.

Кузьмінський І. Музична культура Перемишльської та Сяноцької земель у XVI – 1-й пол. XVII ст. *Український історичний зб-к*. 2018. Вип. 20. С. 42-52.

Кузьмінський І. Музичні капели волинських воєвод та маршалків у Ранньомодерний час. *Мистецтвознавчі записки*. 2017. № 32. С. 286-293.

Кузьмінський І, Безпалько В. Витоки та функціонування музичного цеху міста Степань у світлі нових джерел. *Острозький краєзнавчий збірник*. 2019. 11. С. 112-121.

Кузьмінський І, Безпалько В. Музичне повсякдення Волині (середина XVI – початок XVII століть). *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2019. 1 (7). С. 5-32.

Кузьмінський І, Годек А. Музична спадщина міста Заслава (17–18 ст.). *Студії мистецтвознавчі*. 2018. №3 (63). С. 5-16.

Кузьмінський І, Довбищенко М. Нові документи з історії театрального та музичного мистецтва Волині (кінець XVI – початок XVII століть). *Мистецтвознавчі записки*. 2018. № 33. С. 209-215.

Мазепа Л., Мазепа Т. *Шлях до Музичної Академії у Львові: в 2-х т. Том I. Від доби міських музикантів до Консерваторії* [поч. XV ст. – до 1939 р.]. Львів: Сполом, 2003. 287 с.

Додаткова література

Bieńkowska I. Inwentarz muzykaliów sanguszkowskich z II połowy XVIII wieku. *Muzyka: kwartalnik Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk*, 2017, №1(244), s. 48-89.

Bieńkowska I. Kompozytorzy w służbie księcia Pawła Karola Sanguszki (1680–1750). *Barok. Historia-Literatura-Sztuka*, 2014, XXI/1 (41), s. 261-275.

Bieńkowska I. Śpiewacy Pawła Karola Sanguszki (1680–1750) w drugiej i trzeciej dekadzie XVIII wieku. *Polski Rocznik Muzykologiczny*, 2015, T. XIII, s. 125-138.

Bobrowska J. Kultura muzyczna w świetle literatury staropolskiej XVI i XVII wieku. *Muzyka*. 1977. № 2 (85). S. 42-43.

Chaniecki Z. Kapele janczarskie jako przejaw sarmatyzmu w polskiej kulturze muzycznej. *Muzyka: kwartalnik Instytutu Sztuki PAN*, t. 16. nr. 2 (61). 1971. S. 48–64.

Skrabski J. Artyści na dworze Pawła Karola i Barbary Sanguszków. *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, 2004, T. 5, s. 287-304.

Stecki T. J. *Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym*. T. 1. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1864.

Szweykowska Anna. Kapele magnackie i szlacheckie. *Muzyka*. 1963. Nr 1–2 (28–29). S. 75-104.

Żórawska-Witkowska A. *Muzyka na dworze i w teatrze Stanisława Augusta*. Lublin: Wyd-wo Muzyczne Polihymnia, 2012. 630 s.

2–9.04.2020

7.2. Церковна традиція і церковно-співацькі реформи в Україні (XVI – XVIII століття)

Особливо багату музичну діяльність на українських теренах розвинули монастирі **католицьких орденів**, з-поміж яких домінуючими в розвитку музичної культури можна вважати Домініканський та Єзуїтський. Натомість Францисканський, Босих Кармелітів, Тринітаріїв і Піарів дотримувалися стриманіших поглядів на розвиток музичної культури й освіти. У католицьких монастирях було засновано органні школи, організовано музичні капели. Розвинена монастирська мережа на теренах Правобережної України справляла значний вплив на загальний рівень місцевої музичної культури.

Греко-католицька (унійна) церква. Діяльність греко-католицьких вокально-інструментальних капел на українських землях зафіксована лише приблизно із серед. XVIII ст. Найзаможніша музична капела перебувала на службі львівського єпископа, згодом митрополита Леона Шептицького. Її утримували коштом усієї пастви. Унійні музичні капели брали участь у релігійних святкуваннях, організації світських балів, окремі виконавці виконували функції ратушних музикантів. Документальні джерела з історії унійної церкви змушують відзначити вплив інструментальної музики на вокальний богослужбовий та, особливо, паралітургійний музичний репертуар.

Музична освіта. Музика була важливою складовою виховання та освіти молоді. Увагу їй приділяли як у католицьких навчальних закладах (кафедральних і парафіяльних школах, єзуїтських колегіумах), так і в православних (колегіумах, академії). Учням рекомендовали грати на різних інструментах, зобов'язували співати й грати під час публічних заходів та урочистостей. Існують поодинокі свідчення про музичну культуру

в протестантських школах. Професійна музична освіта надавалася не в загальноосвітніх навчальних закладах, а в спеціальних музичних колективах і професійних корпораціях. Зокрема, при світських і релігійних музичних капелах усіх українських теренів зафіксовано численні відомості про учнів-музикантів. Поодинокі свідчення про учнів містяться в документах музичних цехів.

Співочі реформи в Православній церкві. Актові джерела кін. XVI ст. засвідчують початок співочих ініціатив у школі при Львівському Успенському братстві. Вже на поч. XVII ст. в реєстрі книг братства був зазначений музично-теоретичний трактат німецького протестантського автора Йоганна Шпангенберга та нотні збірники. Лист-відповідь Александрійського патріарха Мелетія Пігаса до львівських братчиків свідчить про намагання останніх запровадити у православній церкві органну музику. Проте патріарх дозволив використання виключно багатоголосого співу. У 1-й пол. XVII століття свідчення про багатоголосий спів (за іншими джерелами «партесний», «фрактовий», «фігуральний») корелюються лиш із середовищем різних православних братств. Тож, ініціаторами запровадження багатоголосого церковного співу стали не так ієрархи, як організовані православні міські спільноти. Цей процес відбувався, частково, унаслідок буремних процесів реформації та контрреформації.

Згодом співочі реформи православних братств поширились і в Києві, де їхнім ініціатором став митрополит Петро Могила. За роки його правління в місті активно переписувалися нотолінійні Ірмологіони, у богослужінні було запроваджено багатоголосий спів. Як і його попередники на ниві реформ зі Львова та Вільнюса, митрополит отримав дозвіл на новий співочий порядок від православного патріарха, чим остаточно легітимізував нову практику в Києві.

Рекомендована література

Кузьмінський І. Історія київського музичного братства та музичної капели київського магістрату (XVII–XVIII століття). *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2018. № 1. С. 146-151.

Кузьмінський І. Історія співу у “руських” церквах Перемишльської єпархії у ранньомодерний час. *Spheres of culture*. 2017. Vol. 16. S. 536-543.

Кузьмінський І. История церковной музыки через призму деятельности украино-белорусских митрополитов и епископов 17 века. *Journal of the International Society for Orthodox Music*. 2018. Vol. 3. S. 22-38.

Кузьмінський І. Музична практика у Супрасльському монастирі у Ранньомодерний час. *Студії мистецтвознавчі*. 2018. №1(61). С. 36-44.

Кузьмінський І., Капраль М. Спів у Львівській Богоявленській церкві (від витоків до кінця XVIII ст.). *Наук. вісник НМАУ*. 2018. Вип. 121. С. 101-108.

Кузьмінський І. Історія співу у “руських” церквах Перемишльської єпархії у ранньомодерний час. *Spheres of culture*. 2017. Vol. 16. S. 536-543.

Кузьмінський І. История церковной музыки через призму деятельности украино-белорусских митрополитов и епископов 17 века. *Journal of the International Society for Orthodox Music*. 2018. Vol. 3. S. 22-38.

Kuzminskyi I. Account books of the musical chapel of Lviv Uniate Bishop Leon Szeptycki (1760-1779). *Kwartalnik Młodych Muzykologów*. 2018. UJ. 38. S. 5-24.

Партесна музика Перемишльської єпархії: Рукописні уривки середини XVII – початку XVIII століття / упоряд., вступне слово – Вол. Пилипович, Ю. Ясіновський; ідентифікація уривків, реконструкція партитури, передмова – О. Шуміліна. Перемишль, 2015. 258 с. [Пам'ятки сакральної музики Перемишльської єпархії, т. 3].

Ясіновський Ю. Розпорядження вчителів львівської братської школи Теодорові Ружкевичу. *КАЛОФОНІЯ*. Львів, 2006. Число 3. С. 171–175.

Додаткова література

Kuzminskyi I. On the influence of the Catholic musical culture of Lviv and Vilnius on partes polyphony at the end of the 16th and during the 17th centuries. *Ars et praxis*. 2016. Nr. 4. S. 11-32.

Герасимова І. Жизнь и творчество белорусского композитора Фомы Шеверовского. *КАЛОФОНІЯ*. Львів, 2010. Число 5. С. 56-66.

Дешиця М. Найдавніша пам'ятка партесних творів. *КАЛОФОНІЯ*. Львів, 2002. Число 1. С. 112-122.

Дешиця М. Невідомий рукопис партесних творів першої половини XVII ст. *Архіви України*. К., 1973. Число 3. С. 66-68.

Дубровіна Л. Супрасльський ірмолой 1601 р.: деякі аспекти кодикологічного дослідження. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 1993. Вип. 1. С. 13-20.

Ісаєвич Я. *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVII століття*. Київ: Наук. думка 1966. 249 с.

Шкурган О. Українська пам'ятка партесних творів кінця XVII – початку XVIII ст. з варшавського книгосховища. *Студії мистецтвознавчі*. 2006. Чис. 4(16). С. 7-15.

Юрченко М. Андрій Рачинський та хорова музика України XVIII століття. *Українська культура*. 1996, № 2. С. 30–31.

Betlej A. Kościół OO. Bernardynów w Zaslaviu. Źródła archiwalne do dziejów wystroju późnobarokowego. *Biuletyn Historii Sztuki*, №57, 1995, s. 353-363.

Chaniecki Z. Dyskantysty w kapelach polskich od XVI do XVIII w. (cz. I). *Pueri cantores. Muzyka*. XVIII, nr 4. 1973. S. 28-43.

Chaniecki Z. Dyskantysty w kapelach polskich od XVI do XVIII w. (cz. II). *Discantistae castrati. Muzyka*. XIX, nr 1. 1974. S. 35–53.

Dworzak A. Sanktuarium oo. Bernardynów w Zaslaviu w XVIII stuleciu. *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник*. 2014. Т. II, С. 326-340.

Konik M. Wypisy z ksiąg archiwalnych. Klasztor Bożego Ciała we Lwowie. *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczypospolitej*. Studia pod redakcją Aleksandry Patalas. Kraków: Musica Iagellonica, 2016. S. 513–546.

Łyjak W. Z. Budownictwo organowe w zakonie bernardynów. Najstarsze kontrakty i opisy. *Zakony franciszkańskie w Polsce. Franciszkanie w Polsce XVI-XVIII wieku*. 2003. T. 2, cz. 2, s. 231-265.

Muzyka w czasopiśmie polskich XVIII wieku. Okres stanisławowski (1764–1800). Bibliografia i antologia / oprac. Jadwiga Szwedowska. Kraków: Polskie Wyd-wo Muzyczne, 1984. 336 s.

Perz M. Inwentarz przemyski (1677). *Muzyka*. 1974. № 4 (75). S. 44-69.

Piekarski M. Z muzycznej przeszłości lwowskich kościołów katolickich. *Rocznik Lwowski 2008–2009*. 2009. Tom 14. S. 81–107.

Shkurgan O. Partesy z Klasztoru Supraskiego jako źródło do badań nad sposobami zapisu cerkiewnej muzyki wielogłosowej. *Muzyka*. 2015. № 4(239). S. 3–35.

Skrabski J. (1999) Budowa kościoła misjonarzy w Zasławiu w świetle nieznanych materiałów archiwalnych. *Przegląd Wschodni*, №6, s. 145-154.

Tokarzewski M. *Z kronik zakonnych kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Zasławiu na Wołyniu*. Warszawa, 1913.

Zawadzki W. *Kościół farny w Żółkwi, jego dzieje i pomniki*. Lwów, 1861.

Zgliński M. *Nowożytny prospekt organowy i jego twórcy*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2012.

Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich prowincji polskiej nieutrzymujących stałych kapel. Studia pod redakcją Aleksandry Patalas. Kraków: Musica Iagellonica, 2016. 584 s.